

Afsluitend kan gezegd worden dat het Vermeesch gelukt is te beantwoorden aan de gestelde taak om het 'abstracte proces van staatsvorming aanschouwelijk te maken' (p. 21). Zij heeft duidelijk gemaakt dat een eenvoudige tweedeling in gecentraliseerde en gedecentraliseerde staten de werkelijkheid te veel versimpeld.

Olaf van Nimwegen

Nederlandse Defensie Academie, Breda

Gerhard T. Haneveld, Anselm J. van der Peet (eds.), *Van stiefkind tot professionele wasdom. De medische zorg bij de Nederlandse zeemacht in de twintigste eeuw.*

Bijdragen tot de Nederlandse Marinegeschiedenis. Kleine serie. Deel 5
(Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2005) 480 p. ISBN 9067076015

Dit lijvige boek van de hand van Gerhard Haneveld vormt een waardevolle en naadloze opvolger van de in 2001 van hem verschenen studie *Vrij van zichtbare gebruiken. De medische zorg bij de Nederlandse zeemacht in de negentiende eeuw.*

In deze uitgave komt ditmaal de twintigste eeuw aan de orde. In een kleine dertig hoofdstukken worden veelsoortige aspecten van medische zorg bij de Nederlandse mariniers besproken, zowel aan de wal als ter zee, zowel in Nederland, als in de koloniale gebieden in Zuid-Oost-Azië en in de Caraïben. Grote redactionele zorg werd door Anselm van der Peet besteed aan het systematisch en ordelijk op een rijtje zetten van de talloze gegevens uit documenten en archieven van het 'Nederlands Instituut voor Militaire Historie', ondergebracht in de onderscheiden hoofdstukken van het boek. De leesbaarheid van het werk werd hierdoor aanzienlijk bevorderd.

In de inleiding worden de grote lijnen uitgezet, die de auteurs in het verdere verloop van het werk onder de loep willen nemen: de medische voorzieningen vóór en na de Eerste Wereldoorlog met de daaraan gekoppelde politieke discussie binnen de Bezuinigingscampagne Pop; de rol van de Koninklijke Marine in Nederlands-Indië tot 1949; de na de Tweede Wereldoorlog hernieuwde politieke discussie over het voortbestaan van de Militaire Geneeskundige Dienst met de Commissie Drijber; en tenslotte de belangrijke reorganisaties van de Geneeskundige Diensten van de Zeemacht gedurende de laatste twee decennia. Van de hoofdstukken die aan meer specifieke onderwerpen gewijd zijn, vallen vooral diegene op die de vele en bijzondere medische aandoeningen bij de mariniers weergeven. Aandacht wordt aldus geschonken aan de 'koudegeneeskunde' (met 'trench feet' en heropwarmingscollaps), 'jungle- en woestijngeneeskunde' (met uitdrogingsverschijnselen en allerhande insectenbeten), 'hoogtegeneeskunde' (met hersen- en longoedeem) en 'duikersgeneeskunde' (met caissonziekte en dieptedronkenschap). Anderzijds komen de veel voorkomende ziekten bij mariniers aan de orde: venerische aandoeningen, malaria, Spaanse griep, tuberculose, mijtenkoorts en vele andere. Maar ook typische scheepsgebonden aandoeningen worden besproken, zowel in klassieke marineschepen (zeeziekte, lawaaihinder, asbest geïnduceerde ziekten) als in onderzeeërs (claustrofobie, zuurstoftekort, geluidsoverlast). Verschillende hoofdstukken zijn gewijd aan de opleiding van het geneeskundig personeel en de keuring der mariniers aan de wal. De zich opvolgende Keuringscentra in Leiden, Voorschoten, Hilversum en Amsterdam worden in detail behandeld. Aparte aandacht wordt geschonken aan de opkomst van vrouwen in de marine sedert de wet van 26 april 1944. Voor deze zogenaamde MARVA (Marine-

vrouwenafdeling) werden voornamelijk verpleegkundigen geselecteerd, doch ook in andere beroeps categorieën werd vrouwelijk personeel opgenomen, om vanaf 1985 tot een volledige integratie van de beide seksen te leiden. Ook de Tandheelkundige Dienst en de Sociale Medische Dienst binnen de Marine komen in aparte hoofdstukken aan de orde. Vooral de opvang van gerepatrieerde gewonde en zieke mariniers uit de Oost na de Tweede Wereldoorlog maakte een sociale en medische begeleiding onontbeerlijk. Ook nadien stond de Sociale Dienst in voor problemen als alcoholisme, druggebruik, homoseksualiteit en psychische stoornissen bij de mariniers. Ten slotte worden in enkele hoofdstukken casestudies naar voren gebracht van medische hulp tijdens specifieke oorlogssituaties, waarbij niet alleen aandacht wordt geschonken aan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog, doch ook aan de Nederlandse inbreng in de conflicten van Korea, Cambodja, de Golf, Rwanda en Kosovo. Dat bijzondere aandacht wordt geschonken aan de oorlogstoestanden in de Oost tijdens de Tweede Wereldoorlog en tijdens het naoorlogse Nederlandse bewind over westelijk Nieuw Guinea is begrijpelijk.

Alle hoofdstukken worden doorspekt met zeer vele personele gegevens over genevelde, respectievelijk gewonde marineartsen of ander personeel. Het boek vormt dan ook een naslagwerk voor alle medisch-historici met marinemilitaire interesse. Dat deze interesse in Nederland al jaren lang bijzonder levendig is, bewijst het bestaan niet alleen van het *Marineblad*, doch meer bepaald van het *Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift*, dat sedert de Tweede Wereldoorlog onverdroten wordt uitgegeven, en waaruit de auteurs dan ook regelmatig hebben geput.

Het boek is, zoals gezegd, lijk, maar geeft dan ook enorm veel informatie, die niet alleen voor de medisch historicus, doch ook voor de militair historicus van groot nut kan zijn. Jammer dat weinig of geen vergelijking wordt gemaakt tussen de gezondheidszorg bij de Nederlandse marine en deze van andere Europese landen. De bespreking vanuit militaire gezichtshoek benadrukt de moed, vaak de heldendaden, van het medisch marinekorps door de gehele twintigste eeuw, doch blijft niettemin kritisch en wetenschappelijk met betrekking tot de diverse fasen van de organisatorische evolutie die de Nederlandse Medische Zorg bij de Zeemacht heeft meegemaakt.

De uitgave van het boek is prima verzorgd en vertoont vrijwel geen linguïstische foutjes (met uitzondering van de '*Petite Chirurgie*' (p. 248) of de '*United Nations*' (p. 341), doch erger, van de 'maatschappelijke aard' op de achterflap!). Het groot aantal prachtige en originele zwart-wit afbeeldingen van militaire, medische en andere activiteiten luistert het boek uitstekend op. Al met al een bijzonder boek, weliswaar voornamelijk bedoeld voor geïnteresseerden in medische en militaire geschiedenis, doch eveneens vlot toegankelijk en leesbaar voor elke leek en historicus, die wat meer wil weten over de ervaringen van Nederlandse mariniers tijdens de twintigste eeuw.

Robert Van Hee
Universiteit Antwerpen